

Literatura

Niniejszy wykaz nie wyczerpuje z oczywistych względów nawet listy najważniejszych publikacji źródłowych i opracowań syntetycznych, jakie wykorzystałem do napisania tej książki. Został pomyślany wyłącznie jako przewodnik dla bardziej dociekliwego czytelnika i bardziej krytycznego odbiorcy. Propozycje pogrupowałem w zasadzie zgodnie z układem głównych rozdziałów książki. Jest jednak sprawą ze wszech miar oczywistą, że niektóre pozycje zakresem obejmują po kilka epok czy okresów, które omawiam w książce. Zostały one wydzielone w osobne zestawienie, tak samo, jak najważniejsze publikacje antycznych źródeł pisanych. W przypadku tych ostatnich zamieściłem niekiedy różne wersje językowe, co wynika z nie zawsze trafnych ich tłumaczeń na język polski. Tak samo uczyniłem z niektórymi opracowaniami syntetycznymi, podając dwie wersje językowe. Nie mogę, niestety, polecić książki o dziejach Gotów Herwiga Wolframa, której po prostu z racji wielu błędów tłumaczenia nie należy brać do ręki.

Źródła antyczne

- TACYT – *Dzieła w tłumaczeniu S. Hammera*, Warszawa 1957
TACYT – Perl G., *Tacitus Germania*, [w:] *Schriften und Quellen der alten Welt*, t. 37,2; *Griechische und lateinische Quellen zur Frühgeschichte Mitteleuropas bis zur Mitte des I. Jahrtausendes u.Z.*, red. J. Herrmann, Berlin 1990
AMMIANUS MARCELINUS – *Ammianus Marcellinus. Dzieje rzymskie*, tłum. I. Lewandowski, Warszawa 2002
PAWEŁ DIAKON – *Historia Rzymska. Historia Longobardów*, tłum. I. Lewandowski, Warszawa 1995
PLINIUSZ – *Historia Naturalna (wybór)*, tłum. I. i T. Zawadzccy, Wrocław-Kraków 1961
JORDANES – Zwolski E., *Kasjodor i Jordanes, historia gocka, czyli scytyjska Europa*, Lublin 1984
JORDANIS – *Gotengeschichte nebst Auszügen aus seiner Römischen Geschichte übersetzt von Dr. Wilhelm Martens*, Stuttgart 1986
Plezia M., *Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian*, cz. 1: *Do VII wieku*, „Prace Etnologiczne”, t. 3, Poznań-Kraków 1952

Opracowania syntetyczne

- Andrzejowski J., Kokowski A., Leiber Chr. (red.), *Wandalowie – strażnicy bursztynowego szlaku*, Lublin-Warszawa 2004
Archeologija Ukrainkoj SSR, t. 2–3, Kiev 1986
Bierbrauer V., *Archäologie und Geschichte der Goten vom 1.–7. Jahrhundert, Versuch einer Bilanz*, „Frühmittelalterliche Studien” 1995, t. 29, s. 51–171
Gajdukevič V.F., *Das Bosporanische Reich*, Berlin-Amsterdam 1971

- Godłowski K., *Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984
- Godłowski K., *Pierwotne siedziby Słowian. Wybór pism*, pod red. M. Parczewskiego, tłum. Z. Pisz, M. Parczewski, Kraków 2000
- Kokowski A., Leiber Chr. (red.), *Die Vandalen, die Könige, die Eliten, die Krieger, die Handwerker*, Holzminden 2003
- Kokowski A., *Lubelszczyzna w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Lublin 1991
- Kolendo J., *Świat antyczny i Barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością*, t. 1–2, Warszawa 1998
- Krawczuk A., *Poczet Cesarzy Rzymskich. Pryncypat*, Warszawa 1986
- Krawczuk A., *Poczet Cesarzy Rzymskich. Dominat*, Warszawa 1991
- Krawczuk A., *Kronika Rzymu i Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 1997
- Krüger B. (red.) *Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa*, t. 1–2, Berlin 1983
- Łowmiański H., *Początki Polski*, t. 1–2, Warszawa 1963
- Okulicz J., *Pradzieje Ziem Pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław 1973
- Okulicz-Kozaryn Ł., *Dzieje Prusów*, Wrocław 1997
- Pohl W., *Die Germanen*, München 2000
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, R. Müller (red.), Berlin-New York (od 1973 r.)
- Słownik Starożytności Słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych*, pod red. W. Kowalenki, G. Labudy, T. Lehra-Splawińskiego, t. 1–8, Warszawa 1961–1977
- Strzelczyk J., *Goci rzeczywistość i legenda*, Warszawa 1984
- Strzelczyk J., *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992
- Sulimirski T., *Sarmaci*, Warszawa 1979
- Tyszkiewicz L.A., *Słowianie w historiografii antycznej do połowy VI wieku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia”, t. 55, Wrocław 1990
- Wielowiejski J. (red.), *Prabistoria Ziem Polskich*, t. 5: *Późny okres lateński i okres wpływów rzymskich*, Warszawa-Kraków-Wrocław-Łódź 1981
- Wipszycka E. (red.), *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, t. 1, Warszawa 1982
- Wolfram H., *Das Reich und die Germanen, zwischen Antike und Mittelalter*, Berlin 1998
- Wolfram H., *Germanie*, Kraków 1996

Literatura do części I

- Babeş M., *Die Poinesti-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, „Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde”, t. 30, Bonn 1993
- Brunaux J.-L., *Die keltischen Heiligtümer in Frankreich*, [w:] H.-P. Kuhnen (red.) *Morituri – Menschenopfer – Todgeweihte – Strafgerichte*, Trier 2000, s. 39–48
- Cofta-Broniewska A., *Grupa kruszańska kultury przeworskiej, z badań nad rozwojem regionalizmu społeczeństw Kujaw*, Poznań 1979
- Czopek S., *Grupa czerniczyńska jako wynik latenizacji wschodniej Lubelszczyzny*, „Archeologia Polski” 1991, t. 36, s. 93–111
- Czopek S., *Grupa czerniczyńska prezentacja i analiza źródeł*, „Prace i Materiały Zamojskie” 1991, t. 3, s. 45–142
- Czopek S., *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów 1992

- Dannheimer H., Gebhard R. (red.), *Das keltische Jahrtausend*, Mainz am Rhein 1993
- Dąbrowska T., *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*, Warszawa 1988
- Demandt A., *Die Kelten*, München 1998
- Domański G., *Studia z dziejów środkowego Nadodrza w III–I wieku p.n.e.*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975
- Drda P., Rybová A., *Les Celtes de Bohême*, Paris 1995
- Droberjar E., *Příběh o Marobudovi a jeho říši*, Praha 2000
- Heege A. (red.), *Fliegen – Finden – Forschen. Luftbildarchäologie in Südniedersachsen*, Hannover 1994
- Horst F., Schlette F. (red.), *Frühe Völker in Mitteleuropa*, Berlin 1988
- Kokowski A., „Prowincja” kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim nad dolnym Wieprzem, [w:] J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 1999, s. 203–216
- Kolníková E., *Kltské mince na Slovensku*, Bratislava 1978
- Korta W., *Tajemnice góry Słęży*, Katowice 1988
- Makiewicz T., *Formy kultu bóstw domowych na terenie Europy w starożytności*, Poznań 1987
- Mamoun F. (red.), *Varusschlacht und Germanenmythos*, „Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland”, z. 9, Oldenburg
- Martens J., Reinecke A., *Archäologische Forschungen zwischen Gundestrup, Borremose und Hvolris. Ein Beitrag zur Kimbernherkunft*, „Das Altertum” 1991, t. 37, s. 180–189
- Martens J., *W poszukiwaniu ojczyzny Cymbrów*, „Z Otchłani Wieków” 1999, R. 54, nr 3, s. 11–16
- Michálek J., *Keltský poklad z Bezdedovic na Blatensku*, Blatná–Strakonice 1999
- Moscatti S., Frey O.-H., Kruta V., Raftery B., Szabó M. (red.), *Les Celtes*, Milan 1991
- Pieta K., Zachar L., *Mladšia doba železná (laténska)*, [w:] T. Štefanovičová (red.), *Najstaršie dejiny Bratislavy*, Bratislava 1993, s. 143–209
- Schäfer K. (red.), *Cesar am Mittelrhein*, „Andernacher Beiträge” 1996, t. 12, Andernach
- Schlette F., *Kelten zwischen Alesia und Pergamon*, Leipzig–Jena–Berlin 1976
- Schlüter W. (red.), *Römer im Osnabrücker Land. Die Ausgrabungen in Kalkriese*, Bramsche 1991
- Schlüter W. (red.), *Kalkriese – Römer im Osnabrücker Land*, Bramsche 1993
- Szabó M., *Sur les traces des Celtes en Hongrie*, Budapest 1971
- Wieland G. (red.), *Keltische Viereckschanzen. Ein Rätsel auf der Spur*, Stuttgart 1999
- Wołagiewicz R., *Przemiany kulturowe i osadnicze w kręgu jastorfskim i na jego wschodnim pograniczu. Próba porównania*, [w:] W. Hensel (red.), *Przemiany ludnościowe i kulturowe I tysiąclecia p.n.e. na ziemiach między Odrą a Dnieprem*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 83–106
- Woźniak Z. (red.), *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków 1996
- Woźniak Z., *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970

Literatura do części II

- Chochorowski J. (red.), *Koczownicy Ukrainy*, Katowice 1996
- Ciołek R., *Katalog znalezisk monet rzymskich na Pomorzu*, [w:] *Światowit. Suplement, Series A: Antiquity*, t. 6, Warszawa 2001

- Cofta-Broniewska A., *Grupa kruszańska kultury przeworskiej. Ze studiów nad regionalizmem Kujaw*, Poznań 1979
- Cofta-Broniewska A., Koško A., *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*, Warszawa–Poznań 1982
- Czopek S., Kokowski A. (red.), *Na granicach antycznego świata. Sytuacja kulturowa w południowo-wschodniej Polsce i regionach sąsiednich w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Rzeszów 1999
- Grosu V.I., *Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrowsko-Prut'skogo meždureč'ja*, Kišiniev 1990
- Jaskanis J., *Obrządek pogrzebowy zachodnich Bałtów u schyłku starożytności (I–V w. n.e.)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974
- Kaczanowski P., *Importy broni rzymskiej na obszarze europejskiego Barbaricum*, Kraków 1992
- Kaczanowski P., Madyda-Legutko R., Poleski J., *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Górcie Stogniewskiej koło Proszowic*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1984, t. 36, s. 83–121
- Kaczanowski P., Margos U., *Tabula Imperii Romani M 34 – Kraków*, Kraków 2002
- Kokowski A., *Ramy chronologiczne kultury przeworskiej w południowo-wschodniej Polsce*, „Wiadomości Archeologiczne” 1995–1998 (2001), t. 54, s. 109–128
- Kolendo J., *Wyprawa po bursztyn bałtycki za Nerona*, „Pomorania Antiqua” 1981, t. 10, s. 25–63
- Kolendo J., *Świat antyczny i Barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością*, t. 1, Warszawa 1998
- Kolendo J., *Lugiowie Burowie oraz Burowie. Przyczynek do interpretacji sytuacji politycznej i kulturowej Europy barbarzyńskiej w końcu I wieku i w II wieku n.e.*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 1999, s. 217–231
- Kolendo J., Trynkowski J., *Rączka wotywna z Myszkowa łupem pochodzącym z obozu rzymskiego w Dacji*, [w:] J. Ilkjær, A. Kokowski (red.), *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 2: *Goście*, Lublin 1998, s. 79–90
- Kozak D.N., *Pševors'ka kul'tura u Verchn'omu Podnistrov'j i Zachidnomu Pobuzzi*, Kyjv 1984
- Machajewski H., *Cmentarzysko ludności grupy gustowskiej na Wzgórzu Młynówka w Wolinie, woj. zachodniopomorskie*, [w:] R. Madyda-Legutko, T. Bochnak (red.), *Superiores Barbari. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Godłowskiego*, Kraków 2000, s. 241–253
- Madyda-Legutko R., *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Kraków 1996
- Martens J., *The Pre-Roman Iron Age in North Jutland*, [w:] J. Martens (red.) *Chronological Problems of the Pre-Roman Iron Age in Northern Europe*, *Arkæologiske Skrifter* 7, Copenhagen 1997, s. 107–136
- Nowakowski W., *Od Galindai do Galinditae. Z badań nad pradziejami bałtyjskiego ludu z Pojezierza Mazurskiego*, [w:] *Barbaricum* 4, Warszawa 1995
- Nowakowski W., *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*, Marburg–Warszawa 1996
- Nowakowski W., *Masuren*, [w:] *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Polen – 1*, Warszawa 2001
- Orzechowski S. (red.), *Hutnictwo Świętokrzyskie oraz inne centra i ośrodki starożytnej metalurgii żelaza na ziemiach polskich*, Kielce 2002
- Pieta K., *Die Púchov-Kultur*, Nitra 1982

- Pieta K., *Liptovská Mara. Ein frühgeschichtliches Zentrum der Nordslowakei*, [w:] *Monumenta Archaeologica Slovaciae*, t. 5, Bratislava 1996
- Plezia M., *Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian*, cz. 1: *Do VIII wieku*, „Prace Etnologiczne”, t. 3, Poznań–Kraków 1952
- Strzelczyk J., *Odkrywanie Europy*, Poznań 2000
- Svešnikov I.K., *Mogil'niki lipickoj kul'tury v l'vovskoj oblasti (Raskopki u ss. Zvenigorod i Bolotnoe)*, „Kratkie Soobščeniia Instituta Istorii Materialnoj Kul'tury” 1957, nr 68, s. 63–74
- Śmiszko M., *Kultury wczesnego okresu epoki Cesarstwa Rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*, Lwów 1932
- Urbańczyk P. (red.), *Adalbertus. Wyniki programu badań interdyscyplinarnych*, Warszawa 1998
- Wielowiejski J., *Kontakty Noricum i Panonii z ludami Północnymi*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970
- Wielowiejski J., *Główny szlak bursztynowy w czasach Cesarstwa Rzymskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980
- Wołagiewicz R., *Napływ importów rzymskich do Europy na północ od środkowego Dunaju*, „Archeologia Polski” 1970, t. 15, s. 207–252

Literatura do części III

- Böhme H-W., *Archäologische Zeugnisse zur Geschichte der Markomannenkriege (166–180 n. Chr.)*, „Jahrbuch Römisch-Germanische-Zentralmuseum-Mainz” 1975, t. 22, s. 153–217
- Bohnsack D., *Die Burgunden*, [w:] H. Reinerth (red.), *Vorgeschichte der deutschen Stämme* Leipzig–Berlin 1940, t. 3, s. 1033–1148
- Bohnsack D., *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen während des letzten Jahrhunderts v. Chr.*, Leipzig 1938
- Bursche A., *Later Roman – Barbarian Contacts in Central Europe Numismatic Evidence*, [w:] *Studien zu Fundmünzen der Antike (SFMA)*, t. 11, Berlin 1996
- Domański G., *Das Problem der „Ost“-burgunden*, [w:] J. Ilkjær, A. Kokowski (red.), *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 2: *Goście*, Lublin 1998, s. 35–41
- Domański G., *Kultura luboszycka między Łabą a Odrą w II–III wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979
- Engelhardt C., *Sønderjyske og Fynske Mosefund. Bind I–III. Thorsbjerg Mosefund, Nydam Mosefund, Kragehul og Vimosefundene*, reedycja pod red. M. Ørsnesa, Forlaget Zac. 1969
- Friesinger H., Tejral J., Stuppner A. (red.), *Markomannenkriege Ursachen und Wirkungen*, *Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno*, t. 1, Brno 1994
- Ilkjær J., *Illerup Ådal – ein archäologischer Zauberspiegel*, Moesgård 2002
- Kobal I.V., *Kultura przeworska na Ukrainie Zakarpaciej*, „Wiadomości Archeologiczne” 1993–1994, t. 53, s. 31–56
- Lund-Hansen U., *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*, [w:] *Nordiske Fortidsminder Seria B*, t. 10, København 1987
- Lund-Hansen U., *Himlingøje – Seeland – Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationale Beziehungen*, [w:] *Nordiske Fortidsminder Seria B*, t. 13, København 1995
- Łuczkiwicz P., *Zur späteisenzeitlichen Bewaffnung in Polen. Stand der Forschung*, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz” 2000, R. 47, s. 355–437

- Machajewski H., *Wygoda. Ein Gräberfeld der Oksywie-Kultur in Westpommern*, [w:] A. Kokowski, J. Andrzejowski, Z. Woźniak (red.), *Monumenta Archaeologica Barbarica*, t. 9, Warszawa 2001
- Müller U., *Der Einfluss der Sarmaten auf die Germanen*, [w:] *Geist und Werk der Zeiten*, t. 88, Bern 1998
- Olędzki M., *Z problematyki przemian osadniczych i kulturowych na obszarze dorzecza górnej Cisy w wieku I–IV n.e.*, [w:] S. Czopek, A. Kokowski (red.), *Na granicy antycznego świata*, Rzeszów 1999, s. 45–74
- Peška J. i in., *Die Königsgruft von Mušov*, Mikulov 1991
- Peška J., Tejral J., *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, [w:] *Monographien der Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz*, t. 55/1-3, Mainz 2002
- Petersen P., *Nydam Offermose. Mosefund i Danmark gennem 2000 år – og de store offerfund i moserne som grundlag for en fyldigere beskrivelse af Nydam offermose*, Dansk Historisk Håndbogsforlag 1995
- Storgaard B. (red.), *Military Aspects of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*, [w:] *Studies in Archaeology & History*, t. 5, Copenhagen 2001
- Tejral J., *Die Probleme der römisch-germanischen Beziehungen unter Berücksichtigung der neuen Forschungsergebnisse im niederösterreichisch-südmährischen Thayaflußgebiet*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 1992, t. 73, s. 378–468
- Tejral J., *Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jhs und ihr Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonaumes*, [w:] J. Tejral (red.), *Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert*, Spisy Archeologického Ústavu AV ČR, t. 12, Brno 1999, s. 137–214
- Wielowiejski J. (red.), *Znaczenie wojen markomańskich dla państwa rzymskiego i północnego Barbaricum*, [w:] *Scripta Archaeologica II*, Warszawa 1982

Literatura do części IV

- Behm-Blancke G., *Heiligtümer der Germanen und ihrer Vorgänger in Thüringen. Die Kultstätte Oberdorla. Forschungen zum alteuropäischen Religions- und Kultwesen*, Stuttgart 2002
- Behm-Blancke G., *Heiligtümer der Germanen und ihrer Vorgänger in Thüringen. Die Kultstätte Oberdorla. Forschungen zum alteuropäischen Religions- und Kultwesen*, Stuttgart 2003
- Bierbrauer V., *Gepiden in der Wielbark-Kultur (1.–4. Jahrhundert n.Chr.)? Eine Spurensuche*, [w:] A. Wesse (red.), *Studien zur Archäologie des Ostseeraumes von der Eisenzeit zum Mittelalter. Festschrift für Michael Müller-Wille*, Neumünster 1998, s. 389–403
- Carnap-Bornheim von C. (red.), *Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus*, Neumünster 2003
- Chvojka V.V., *Polja pogrebenij v' srednem' Pridniprovi (Raskopki v.v. Chvojka v' 1899–1900 godach')*, „Zapiski imperatorskogo ruskogo archeologičeskogo obščestva” 1901, t. 12, s. 172–190
- Domański G., *Ślęza w pradziejach i średniowieczu*, Wrocław 2002
- Fuchs-Gomolka G. (red.), *Die Sîntana de Mureş–Černjachov-Kultur. Akten des Internationalen Kolloquiums in Caputh vom 20. bis 24. Oktober 1995*, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, t. 2, Bonn 1999
- Jaskanis J., *Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, [w:] *Monumenta Archaeologica Barbarica*, t. 2, Kraków 1996
- Kazanski M., *Les Goths (Ier–VIIe après J.-C.)*, Paris 1991

- Kokowski A., *L'art militaire des Goths à l'époque romaine tardive (d'après les données archéologiques)*, [w:] M. Kazanski, Ch. Vallet (red.), *L'armée romaine et les Barbares du IIIe au VIIe siècle*, Paris 1994, s. 335–354
- Kokowski A., *Grupa masłomęcka (z badań nad przemianami kultury Gotów w młodszym okresie rzymskim)*, Lublin 1995
- Kokowski A., *Schätze der Ostgoten*, Stuttgart 1995
- Kokowski A., *Vorschlag zu relativen Chronologie der südöstlichen Kulturen des „Gotenkreises“ (Die Forschungsergebnisse zur Masłomęcz-Gruppe in Polen)*, [w:] G. Fuchs-Gomolka (red.), *Die Sîntana de Mureș-Černjachov-Kultur. Akten des Internationalen Kolloquiums in Caputh vom 20. bis 24. Oktober 1995. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte*, t. 2, Bonn 1999, s. 179–209
- Kokowski A., *Die Masłomęcz-Gruppe. Ihre Chronologie und Beziehungen innerhalb des gotischen Kulturkreises – ein Beispiel für den kulturellen Wandel der Goten im Verlauf ihrer Wanderungen*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission“ 1997 (1999), t. 78, s. 641–833
- Kokowski A., *Archeologia Gotów. Goci w Kotlinie Hrubieszowskiej*, Lublin 1999
- Kokowski A., *Przyczynek do studiów nad dziejami gockiego rolnictwa w okresie rzymskim i we wczesnym okresie wędrówek ludów*, [w:] P. Łuczkiwicz, M. Gładzy-Juścińska, M. Juściński, B. Niezabitowska, S. Sadowiski (red.), *Ćwierć wieku archeologii w Masłomęczu*, Lublin 2005, s. 197–212
- Kovács I., *A marosszentannai néprándorlaskovi temető*, „Dolgozatok az erdélyi nemzeti Múzeum Éremés Régiségtárából” 1912, t. 3, s. 250–367
- Lityńska-Zajac M., *Roślinność i gospodarka rolna w okresie rzymskim. Studium archeobotaniczne*, Kraków 1998
- Machajewski H., *Z badań nad chronologią dębczyńskiej grupy kulturowej w dorzeczu Parsęty*, Poznań 1992
- Machajewski H., *Materiały do badań nad obrządkiem pogrzebowym ludności grupy dębczyńskiej*, Poznań 1993
- Machajewski H., *Z badań nad genezą ludności grupy dębczyńskiej*, [w:] W. Filipowiak (red.), *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, Szczecin 1995, s. 187–210
- Madyda-Legutko R., *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim. Katalog stanowisk*, Kraków 1995
- Madyda-Legutko R., *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Kraków 1995
- Magomedov B., *Černjachovskaja kul'tura. Problema etnosa*, [w:] *Monumenta Studia Gothica I*, A. Kokowski (red.), Lublin 2001
- Masłowska-Nowak A., *Amazonki – greckie źródła literackie do historii mitu*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990
- Michałowski A., *Osady kultury przeworskiej z terenów ziem polskich*, Poznań 2003
- Okulicz-Kozaryn J., *Das Gräberfeld von Weklitz zur Besiedlungsgeschichte des Weichseldeltaums in der römischen Kaiserzeit*, „Archeologia” 1989 (1991), t. 40, s. 115–127
- Okulicz J., *Centrum kulturowe z pierwszych wieków naszej ery u ujścia Wisły*, [w:] *Barbaricum II*, Warszawa 1992, s. 137–156
- Pazda S., *Brzeski rejon starożytnej metalurgii żelaza (IV–V w. n.e.)*, [w:] *Studia Archeologiczne XXV*, Wrocław 1994
- Peška J., Tejral J., *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, t. 1, Mainz 2002
- Popa A., *Romains ou barbares? Architecture en pierre dans le Barbaricum à l'époque romaine tardive (sur le matériel archéologique du Nord-Ouest du Pont Euxin)*, Chișinău 2001

- Skorupka T., *Kowalewko 12. Cmentarzysko ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n.e. do początku III w. n.e.)*, [w:] *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego*, t. 2: Wielkopolska, cz. 3, Poznań 2001
- Strzelczyk J., *Goci – rzeczywistość i legenda*, Warszawa 1984
- Tempelmann-Maczyńska M., *Das Frauentrachtzubehör des mittel- und ost-europäischen Barbaricums in der römischen Kaiserzeit*, Kraków 1989
- Vakulenko L.V., *Pam'jatky pidbir'ja ukrajins'kich Karpat peršoji polovyny I tysjačolit-tja n.e.*, Kyjiv 1977
- Vynokur I.S., *Istorija ta kul'tura černjachivs'kich plemen*, Kyiv 1972

Literatura do części V

- Ajbabin A.I., *Etničeskaja istorija rannevizantijskogo Kryma*, Simferopol' 1999
- Ambroz A.K., *Fibuly juga evropejskoj časti SSSR II v. do n.e. IV v. n.e.*, „Archeologija SSSR, svod archeologičeskich istočnikov”, D1-30, Moskva 1966
- Bellen H., *Grundzüge der Römischen Geschichte. Die Spätantike von Constantin bis Justinian*, Darmstadt 2003
- Bitner-Wróblewska A., *From Samland to Rogaland. East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period*, Warszawa 2001
- Böhme H.-W., *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire*, München 1974
- Bóna I., *Das Hunnenreich*, Stuttgart 1991
- Budanova V.P., *Goty v epochu velikogo pereselenija narodov*, Sankt-Peterburg 2001
- Bursche A., *Later Roman – Barbarian Contacts in Central Europe Numismatic Evidence*, [w:] *Studien zu Fundmünzen der Antike (SFMA)*, t. 11, Berlin 1996
- Bursche A., *Złote medaliony rzymskie w Barbaricum, symbolika prestiżu i władzy społeczeństw barbarzyńskich u schyłku starożytności*, „Światowit” 1998, t. 2, Supplement Series A: Antiquity, t. 2
- Dąbrowski K., *Hunowie europejscy*, [w:] W. Hensel (red.), *Hunowie europejscy, Protobułgarzy, Chazarowie, Pieczyngowie. Kultura Europy wczesnośredniowiecznej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 11–146
- Godłowski K., *Das „Fürstengrab” des 5. Jhs. und der „Fürstensitz” in Jakuszowice in Südpolen*, [w:] *La noblesse romaine et les chefs Barbares du IIIe au VIIe siècle*, Association Francasise d'Archéologie Mérovingienne et la Société des Amis du Musée des Antiquités Nationales 1995, s. 155–179
- Godłowski K., *Okres wędrówek ludów na Pomorzu*, „Pomorania Antiqua” 1981, t. 10, s. 65–129
- Harhoiu R., *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, [w:] *Archeologia Romanica I*, Bukarest 1998
- Hultén P., Svensson G. (red.), *The true story of the Vandals*, Värnamo 2001
- Kazanski M., Soupault V. (red.), *Les sites archéologiques en Crimée et au Caucase durant l'antiquité et le haut Moyen-Age*, [w:] *Colloquia Pontica*, t. 5, Leiden–Boston–Köln 2000
- Kokowski A., *La fin de la civilisation de Wielbark et ses conséquences*, [w:] *L'occident romain et l'Europe Centrale à l'époque des grandes migrations*, Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno 13, red. J. Tejral, Ch. Pilet, M. Kazanski, Brno 1999, s. 309–326
- Kokowski A. (red.), *Cień Światowita, czyli pięć głosów w sprawie etnogenezy Słowian*, Lublin 2002
- Kropotkin V.V., *Klady rimskich monet na territorii SSSR*, „Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich Istočnikov”, G4-4, Moskva 1961

- Kropotkin V.V., *Rimskie importnye izdelija v vostočnoj Evrope (II v. do n.e. – V v.n.e.)*, „Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich Istočnikov”, D1-27, Moskva 1970
- Kropotkin V.V., *Skarb srebrnych monet i przedmiotów z IV w.n.e. z Zamościa*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1970, R. XIV, s. 15–18
- Machajewski H., *Skandynawskie elementy kulturowe na Pomorzu Zachodnim z okresu wędrówek ludów (2 połowa IV w. początek VI w.)*, „Przegląd Archeologiczny” 1992, t. 40, s. 71–96
- Maenchen-Helfen O.J., *Die Welt der Hunnen. Eine Analyse ihrer historischen Dimension*, Wien–Köln–Graz 1978
- Mączyńska M., *Koniec kultury przeworskiej*, [w:] *Kultura przeworska*, t. 1, Lublin 1994, s. 25–53
- Mączyńska M., *Wędrówki ludów, historia niespokojnej epoki IV i V wieku*, Warszawa–Kraków 1996
- Mączyńska M., Grabarczyk T. (red.), *Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa*, Łódź 2000
- Menghin W. (red.), *Germanen, Hunnen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Ausstellungskatalog*, Nürnberg 1987
- Nowakowski W., *Die Olsztyn-Gruppe (Masur Germanische Kultur) in der Völkerwanderungszeit das Problem ihrer chronologischen und territorialen Grenzen*, [w:] M. Mączyńska, T. Grabarczyk (red.), *Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa*, Łódź 2000, s. 168–180
- Odobesco A., *Le trésor de Pétroassa, historique description, étude sur l'orfèvrerie antique II*, Paris 1896
- Parczewski M., *Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce*, Kraków 1988
- Pleterski A., *Etnogeneza Slovanov*, Ljubljana 1990
- Pohl W., *Die Völkerwanderung. Eroberung und Integration*, Stuttgart–Berlin–Köln 2002
- Schmidt L., *Geschichte der Deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ostgermanen*, München 1933
- Straume E., *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.*, Institutet for sammenlignende kulturforskning, seria B73, Oslo 1987
- Sulimirski T., *Znalezisko z Zamościa i jego tło*, „Archeologia Polski” 1965, t. 11, s. 118–173
- Tejral J., *Morava na sklonku antiky*, Praha 1982
- Werner J., *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München 1956
- Wilczyński M., *Germanie w służbie zachodniorzymskiej w V w. n.e. Studium historyczno-prospograficzne*, Kraków 2001
- Zaseckaja I.P., *Materialy Bosporskogo nekropolja utoroj poloviny IV – pervoj poloviny V vv. n.e.*, [w:] *Materialy po Archeologii Istorii i Etnografii Tavrii*, t. 3, Simferopol' 1993, s. 23–105, tabl. 1–64
- Zaseckaja I.P., *Kul'tura kočevnikov južnorusskich stepej v gunnskiju epochu (koniec IV–V vv.)*, Sankt-Peterburg 1994
- Zotz L., *Die spätgermanische Kultur Schlesiens im Gräberfeld von Gross Sürding*, [w:] *Quellenschriften zur ostdeutschen Vor- und Frühgeschichte 2*, Leipzig 1935
- Zubar' V.M., *Chersones Tavričeskij i Rimskaja Imperija. Očerki voenno-političeskoj istorii*, Kiev 1994
- Zubar' V.M., *Severnyj Pont i Rimskaja Imperia (seredina I v. do n.e. – pervaja polovina VI v.)*, Kiev 1998